

setkat i leckde jinde, vzdálíme se od „konkrétního“, od jedinečnosti jejího imaginativního výtvaru – který je daleko spíše literární postavou než stereotypem. Přesto spisovatelčina genialita spočívá, jak se správně usuzuje, ve vytváření postav.

Toto jsou tedy tři nejobtížnější problémy, na které teorie umění jako poznání naráží: Zaprvé – umění je výhradně záležitostí imaginace. Jak nás potom může vést k pravdě? Zadruhé – ideálem umění je jednota formy a obsahu, ale je-li tomu tak, vylučuje to možnost přezkoumat poznání, které umění zprostředkovává. Zatřetí – umění se zabývá jednotlivostmi, poznání obecninami. Jak potom může být umění zdrojem poznání?

IMAGINACE A ZKUŠENOST

Umělecká díla – v tom budeme s Collingwoodem souhlasit – jsou díly imaginace. Vylučuje tato skutečnost zájem o realitu? O imaginativním charakteru umění je potřeba zmínit se podrobněji, protože je přirozené si myslet, že některé druhy malířství, například portréty a zátiší, jsou svým způsobem kopie (tímto námětem se budeme znovu zabývat v kapitole 5). Ať už je okolnost, že imaginace je pro umění zásadní, pravdivá v jakémkoliv smyslu, je nutné ji pojmut tak, aby odpovídala rozdílu mezi různými typy umění, totiž rozdílu mezi uměním realistickým a fantazijním. V *Tomu Jonesovi* Henryho Fieldinga je každá část knihy opatřena předmluvou s poznámkami o romanopiseckém umění. V těchto úvahách autor navrhuje veškeré fantazijní mechanismy, jimiž by se dala řešit problematika místa příběhu – kouzla, čarodějnice, víly a podobně. A tak když se ukáže, že Tom Jones byl v posteli se svou vlastní matkou a že tato skutečnost mu způsobí nepřekonatelné problémy, víme, že Fielding musí najít nějaký nefantazijní způsob, jak ho z nich dostat. Musí ve své *imaginaci* vymyslet nějaké řešení zápletky, ale jeho imaginace je omezena realitou lidské zkušenosti. To neznamená, že by se fantazijní díla nemohla zabývat obsahem lidské zkušenosti. Ani to nenaznačuje, že *Tom Jones* není dílem imaginace. Rozdíl mezi realistickým a fantazijním je v umění důležitý, protože ukazuje, že imaginace

může působit v různých žánrech. Přesto nepůsobí bez omezení. Imaginaci je tedy třeba odlišovat od pouhých výplodů či rozmarů fantazie. Ve skutečnosti je to záměrná duševní činnost.

Vrátíme-li se ke srovnání s vědou, bylo by naopak chybou se domnívat, že vědci nebo historikové jdou pravdě pasivně „po stopě“ na základě empirických údajů, které jsou prostě k dispozici. Intelektuální bádání využívá imaginaci ve všech svých fázích. Hypotézy se v přírodních vědách a v historii sice musí porovnávat s fakty, ale vědci také nechávají myšlenky „plynout“, snaží se něco uhádnout a usměrňují myšlenkové pochody podle toho, jak jim to jejich smysl pro daný problém napoví. To vše je činnost imaginace a hypotézy samotné jsou domněnkami, k nimž se dospělo na jejím základě. Než se dají „fakta“ použít pro ověření nějaké hypotézy, je někdy skutečně nutné je nejprve zpracovat v imaginaci, a často je jí zapotřebí i pro jejich vyhledání.

Abychom těmto postřehům porozuměli a viděli podobnosti a rozdíly mezi uměním a vědou poněkud jasněji, porovnáme mapu a fotografii. Mapy by měly věrně zobrazovat krajinu, jejíž tvářnost zaznamenávají. A protože u nich nejde o nic jiného, dalo by se předpokládat, že jejich vytváření předpokládá naprosté potlačení imaginace, bezduché zaznamenávání faktů. Nicméně geografické charakteristiky se na ně zachycují pomocí symbolů a přehlednost zobrazení, a tudíž užitečnost mapy závisí na imaginaci, s jakou byly symboly navrženy. Abychom to pochopili, stačí se podívat na staré mapy. Obtížnost jejich čtení není často dána nezvyklostí použitých symbolů, ale jejich těžkopádností. Na současném stupni vývoje kartografie se většinou setkáváme s konvencionalizovanými a všeobecně užívanými symboly. Ovšem i zde má z hlediska užitečnosti mapy velký význam představitivost, s jakou jsou používány. Stačí srovnat mapy vytvořené pro speciální účely a hned je vidět, že imaginace má při navrhování symbolů prvořadou důležitost. Ovšem účel každé mapy je stejný – zobrazení věci takových, jaké jsou.

Srovnáme nyní fotografii krajiny s jejím zobrazením na mapě. Samotné toto srovnání ukáže, že Morganova úvaha o pavlovské teologii a Sixtinské kapli je mylná, neboť i přesto, že jak mapa, tak fotografie nám mohou danou oblast přiblížit, nikdo nepředpokládá,